

RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR VOSITASIDA SODIR ETILAYOTGAN JINOYATLARNI OLDINI OLISH VA FOSH QILISHDA TEZKOR-QIDIRUV FAOLIYATI HODIMLARINING O‘RNI

Norpo‘latov Anvar Xikmatilla o‘g‘li

O‘zbekiston Respublikasi IIV Akademiyasining saf qismi bo‘yicha tarbiyaviy ishlar
bo‘yicha otryad komandiri o‘rinbosari, katta leytenant.

KIRISH

Bugungi globallashuv davrida raqamli texnologiyalar hayotimizning ajralmas qismiga aylanmoqda. Internet va zamonaviy axborot texnologiyalari insonlarning kundalik hayotiga jiddiy ta’sir ko‘rsatmoqda, shu bilan birga, kiberjinoyatchilikning rivojlanishiga ham sabab bo‘lmoqda. Ushbu maqolada raqamli jinoyatlarga qarshi kurashishning zamonaviy usullari, tezkor-qidiruv faoliyati xodimlarining ushbu jarayondagi o‘rni va kelajakdagi istiqbollar tahlil qilinadi.

1. Raqamli texnologiyalar orqali sodir etilayotgan jinoyatlar turlari: Raqamli jinoyatlar turli shakllarga ega bo‘lib, ularning asosiylari quyidagilardan iborat:

- Kiberfiribgarlik – bu moliyaviy yoki boshqa maqsadlarda amalga oshiriladigan noqonuniy xatti-harakat bo‘lib, u orqali jinoyatchilar shaxsiy ma’lumotlarni o‘g‘irlash, bank hisobvaraqlariga noqonuniy kirish, kredit kartalaridan foydalanish kabi usullar bilan jinoiy foyda ko‘radilar.

- Kiberterrorizm – bu kiberhujumlar orqali davlat yoki xususiy sektorga tegishli axborot tizimlarini izdan chiqarish, jamoatchilik orasida qo‘rquv uyg‘otish, davlat xavfsizligiga tahdid solish kabi faoliyatlardir. Bu turdagi jinoyatlar milliy xavfsizlikka jiddiy tahdid solishi mumkin.

- Ma’lumotlar buzilishi (hacking) – bu axborot tizimlariga noqonuniy ravishda kirish, tizimni ishdan chiqarish yoki ma’lumotlarni o‘g‘irlash bilan bog‘liq bo‘lgan jinoyatlardir. Hackerlar shaxsiy ma’lumotlarni noqonuniy tarzda qo‘lga kiritish, davlat tashkilotlariga kiberhujum uyushtirish kabi faoliyatlar bilan shug‘ullanishi mumkin.

- Firibgarlik va shaxsiy ma’lumotlarni o‘g‘irlash (phishing) – bu turdagi jinoyatda jinoyatchilar soxta veb-saytlar yoki elektron pochta orqali foydalanuvchilarning maxfiy ma’lumotlarini qo‘lga kiritishga harakat qiladilar. Masalan, bank sahifasining nusxasi yaratilib, foydalanuvchilar ushbu soxta sahifaga kiritgan login va parollar jinoyatchilar qo‘liga tushadi.

- Pul yuvish va moliyaviy jinoyatlar – raqamli valyutalar va onlayn tranzaksiyalar yordamida noqonuniy yo‘l bilan topilgan mablag‘larni legallashtirish jinoyatlari shu toifaga kiradi. Jinoyatchilar kriptovalyutalar orqali noqonuniy mablag‘larni yashirish, noqonuniy tranzaksiyalarni amalga oshirish bilan shug‘ullanadilar.

2. Tezkor-qidiruv faoliyati hodimlarining roli: Tezkor-qidiruv faoliyati xodimlari raqamli jinoyatlarga qarshi kurashda quyidagi yo‘nalishlarda faoliyat yuritadi:

• Kiberjinoyatlarni fosh etish va tergov qilish – maxsus dasturiy ta’minot va texnologiyalar yordamida kibermakonda sodir etilgan jinoyatlarni aniqlash va hujumchilarning shaxsini aniqlash.

• Axborot xavfsizligini ta’minlash – davlat va xususiy sektor tizimlarining axborot xavfsizligini mustahkamlash, himoya choralari ishlab chiqish.

• Jinoiy faoliyatni monitoring qilish – ijtimoiy tarmoqlar, elektron pochta va boshqa raqamli vositalar orqali noqonuniy faoliyatlarni kuzatish va ularning oldini olish.

• Malakali kadrlar tayyorlash – tezkor-qidiruv xodimlarining bilim va ko‘nikmalarini oshirish uchun maxsus treninglar, seminarlar va xalqaro tajriba almashuvlar tashkil etish.

3. Zamonaviy texnologiyalar va usullar: Kiberjinoyatlarga qarshi kurashish uchun quyidagi zamonaviy texnologiyalar keng qo‘llanilmoqda:

• Sun’iy intellekt va mashinaviy o‘rganish – bu texnologiyalar kiberhujumlarni oldindan bashorat qilish, tahdidlarni avtomatik ravishda aniqlash va ularning oldini olishda qo‘llaniladi.

• Blokcheyn texnologiyasi – bu texnologiya moliyaviy operatsiyalarning shaffofligini ta’minlash, firibgarlikning oldini olish va tranzaksiyalarni nazorat qilish uchun ishlatiladi.

• Shifrlash texnologiyalari – bu usullar ma’lumotlarni himoya qilish va ularning ruxsatsiz shaxslarga tushib qolishining oldini olish uchun qo‘llaniladi.

• Big Data va ma’lumotlar tahlili – bu texnologiya katta hajmdagi ma’lumotlarni tahlil qilish va shubhali faoliyatni aniqlash uchun ishlatiladi.

4. Muammolar va yechimlar: Tezkor-qidiruv faoliyatida duch kelinayotgan asosiy muammolar quyidagilardan iborat:

• Hujumchilarning anonimligi – jinoyatchilar VPN va TOR kabi texnologiyalar yordamida o‘z izlarini yashira oladi, bu esa ularni aniqlashni qiyinlashtiradi.

• Xalqaro hamkorlikning yetarli emasligi – kibermakondagi jinoyatlar xalqaro tusga ega bo‘lib, ko‘plab mamlakatlar o‘rtasida huquqiy kelishuvlarning yetishmasligi qiyinchilik tug‘diradi.

• Malakali kadrlar yetishmovchiligi – kiberxavfsizlik sohasida yetuk mutaxassislarining yetishmovchiligi samarali kurashish jarayoniga to‘sqinlik qiladi.

Ushbu muammolarni bartaraf etish uchun quyidagi chora-tadbirlarni amalga oshirish lozim:

• Xalqaro hamkorlikni rivojlantirish – Interpol va boshqa xalqaro tashkilotlar bilan hamkorlikni mustahkamlash, kibermakondagi jinoyatlarni birgalikda fosh qilish.

• Mutaxassislarni tayyorlash va qayta o‘qitish – tezkor-qidiruv xodimlarini doimiy ravishda zamonaviy texnologiyalar bo‘yicha o‘qitish va malakasini oshirish.

• Raqamli texnologiyalarni yanada rivojlantirish – sun’iy intellekt va boshqa ilg‘or texnologiyalarni tezkor-qidiruv faoliyatiga joriy etish orqali samaradorlikni oshirish.

XULOSA

Raqamli texnologiyalar vositasida sodir etilayotgan jinoyatlarga qarshi samarali kurashish zamonaviy tezkor-qidiruv faoliyati xodimlarining muhim vazifalaridan biridir. Ushbu yo‘nalishda xalqaro hamkorlikni rivojlantirish, ilg‘or texnologiyalarni joriy qilish va

malakali kadrlar tayyorlash muhim ahamiyat kasb etadi. Raqamli jinoyatchilikka qarshi kurashish nafaqat huquqni muhofaza qilish organlarining, balki jamiyatning har bir a'zosining mas'uliyatidir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Stallings W. "Network Security Essentials." Prentice Hall, 2020.
2. Casey E. "Digital Evidence and Computer Crime." Academic Press, 2019.
3. Easttom C. "Computer Security Fundamentals." Pearson, 2021.
4. Interpol va Europolning kiberjinoyatchilik bo'yicha hisobotlari.
5. O'zbekiston Respublikasi qonunchilik hujjatlari va milliy xavfsizlik strategiyalari.